

TRNAVSKÝ NÁSTENNÝ KALENDÁR K DEJINÁM ILUSTRÁCIE 18. STOROČIA NA SLOVENSKU

PHDR. STANISLAVA KNAPČOKOVÁ, PHD.

Wall calendars were also part of the printer's production. One of the largest of these was the calendar printed in Trnava at the end of the 18th century. The decoration of the calendar is one of the leading graphic printed works from this period. Artists from the Vienna circle of creators took part in it. The calendar took into account domestic cultural specifics. It depicted Hungarian saints and representatives of secular power, the main part of calendarium was a calendar with heraldic exlibris of canons from the Esztergom diocese. The graphic work, the view of the city of Trnava at the bottom of the press is remarkable.

Keywords: book illustration; calendar; graphics; heraldic exlibris

 stanislava.knapcokova@snk.sk

 Odbor správy a spracovania
HKD a HKF
Slovenská národná knižnica,
Martin

 www.snk.sk

ENDARI

Salvatoris nostri JESU C...

m 365. Lit. Dominicalis est

MARTIUS

● h. 11. m. 36. a
 plicii Ep.
s est Jē. Mat. 4
Invocavit.
 firmi C.
 derici C.
uat. Temp.
 letaz V.
 an de Deo.
 .10. m. 47. a. m.
 nc. R. Vid.

APRILIS

1 Hugonis Ep.
 2 Franc. de P. C.
 3 Richard. Ep.
 4 Ildori Ep.
 5 7. Dol. B. V. M.
 6 Celestini P.
) h. 5. m. 41. p. m.

MAY

Cum appropin. M. 2
 7 F. Palm. Herm.
 8 Alberti C.
 9 Mar. Cl.
 10 Macarii Ep.
 11 Cæna Dom.
 12 Parajcev.
 13 Sabb. Sanctum
 Maria Magdal. M. 1
 14 F. Felcho
) h. 6. m. 52. a. m.

JUNE

15 Ser. II.
 16 Calisti M.
 17 Rudolphi
 18 Valeri M.
 19 Antoa. V.
 20 Sulpitii M.
Cum eset Jero. Jo. 20
 21 F. in Alb.
 22 Soteris & Caj.
) h. 7. m. 53. a. m.

JULY

23 Adalberti E. M.
 24 Georgii M.
 25 Marci Ev.
 26 Cleti P. M.
 27 Anafasi P.
 E. o Jm Pastor. Jo. 10
 28 F. Misericord.
 29 Petri M.
) h. 9. m. 40. a. m.

AUGUST

30 Cathar. S. V.
) h. 9. m. 2. a. m.

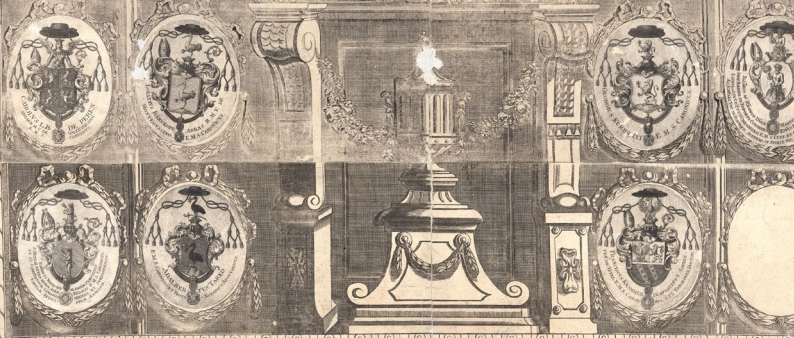
SEPTEMBER

1. o. m. 2. a. m.

OCTOBER

1. o. m. 2. a. m.

Day	Month	Feast Name	Notes
1	Jan	St. Stephen	
2	Jan	St. Paul	
3	Jan	St. Basil	
4	Jan	St. Agatha	
5	Jan	St. Vincent	
6	Jan	St. Epiphany	
7	Jan	St. Basil	
8	Jan	St. Agatha	
9	Jan	St. Vincent	
10	Jan	St. Epiphany	
11	Jan	St. Stephen	
12	Jan	St. Paul	
13	Jan	St. Basil	
14	Jan	St. Agatha	
15	Jan	St. Vincent	
16	Jan	St. Epiphany	
17	Jan	St. Basil	
18	Jan	St. Agatha	
19	Jan	St. Vincent	
20	Jan	St. Epiphany	
21	Jan	St. Stephen	
22	Jan	St. Paul	
23	Jan	St. Basil	
24	Jan	St. Agatha	
25	Jan	St. Vincent	
26	Jan	St. Epiphany	
27	Jan	St. Basil	
28	Jan	St. Agatha	
29	Jan	St. Vincent	
30	Jan	St. Epiphany	

Nástenný kalendár vytlačný v Trnave koncom 18. storočia s rozmerom 161cm x 75,5 cm

Vydavateľský diapazón produkcie rôznych žánrov sa rozširoval postupne. Od začiatku kníhtlače, keď bola vytlačená prvá kniha – *Biblia*, sa až do súčasnosti rozširovala aj žánrová pestrosť vydávanej tlače, a to s ohľadom na saturovanie potrieb recipienta a, samozrejme, obyčaje, politické, náboženské či sociálne pomery komunity, v ktorej alebo pre ktorú bola vydavateľská činnosť realizovaná. Kalendárová tvorba bola začlenená do vydavateľského portfólia oficín už od začiatku. Výrazný podiel na tejto skutočnosti mali nielen náboženský charakter naplnenia potrieb komunity, ale aj praktický význam pre život ľudí v spoločnosti ovplyvnenej kresťanskou dogmatikou, ktorá vyžadovala naplnenie očakávaní s cirkevnými a kresťanskými sviatkami či udalosťami v roku a rovnako aj z dôvodu evidencie ekonomických i hospodárskych záležitostí, ako aj každodennosťou.

Latinské slovo „*calendae*“ – označuje prvý deň v mesiaci a z tohto slova je odvodený názov pre kalendár. V tento deň sa platili úroky z dlhov a slovom „*calendarium*“ sa označovali dlžné knihy, v ktorých boli evidované dlhy.² Rozdelenie kalendárov možno kategorizovať podľa obsahového určenia (ľudový, cirkevný), formátu a vyhotovenia (nástenný, stolový...), počtu listov (jednolistový, stranový), obsahového zamerania (lunárny, mayský, poľnohospodársky) a podobne. K špeciálnym kalendárom patrili rôzne schematizmy, direktória či almanachy a ďalšie periodicky i neperiodicky vydávané tlače s kalendárovými prvkami. V starších tlačiach, a teda aj v tlačiach 18. storočia bolo bežné, že v modlitebných knižkách, kázňach či iných knihách určených k praktickej teológii zvlášť domáceho určenia tvorili kalendáre úvodnú časť. Kalendáre určené na bežný rok obsahovali astronomické i astrologické údaje, pohyby hviezd v jednotlivých obdobiach, ich vplyv na človeka (figura phlebotomae) a čoraz častejšie aj ľudové prvky v zmysle implementovania folklórnych tradícií spojených s poľnohospodárstvom či bežnou činnosťou hospodára v roku. Príkladom najstarších samostatne vydávaných kalendárov na našom území sú tzv. *Argoliho kalendáre*. Andrea Argoli bol taliansky vzdelanec, významná osobnosť z prelomu 16. a 17. storočia. Venoval sa matematike, geometrii, astronómii, ale orientoval sa aj v medicíne a ďalších prírodných vedách a okrem toho aj astrológii. Kalendáre s ilustráciou učenca so zemeguľou v náručí a astronomickými symbolmi v rohu obrazu patria k našim najstarším periodicky vydávaným tlačiam z Trnavskej oficíny. Rovnako boli v tomto období vydávané barokové kalendáre

s ilustrovanou titulnou stranou a bohatým obsahom zameraným na už vyššie uvedené prvky pertraktované v kalendároch tej doby (astrológia, pohyb hviezd v roku a ich vplyv na človeka a pod.).

Podoba kalendárov v 18. storočí v mnohom pripomínala predošlé obdobie. Rovnaká zostala predovšetkým v oblasti použitia štruktúry skladby kalendára, ako aj archetypu figúry, ktorá uvádzala jednotlivé mesiace v takmer nezmenenej podobe už od najstarších čias produkcie tohto žánru u nás. Hovoríme o ilustrovanej vinete, ktorá mala prvky typické pre ľudový prejav. Zobrazovali sa na nej práce v poľnohospodárstve alebo práce hospodára typické pre ten mesiac, v ktorom bola vineta zobrazená. Súčasťou figúry bol symbol zverokruhu, aktuálny pre zvolený mesiac a umiestnený v hornom rohu či inej marginálnej časti obrazu.

Okrem týchto bežných typov kalendárov a kalendárovej časti vybraných tlačí určených pre širšie obyvateľstvo (kniha kázní, modlitebná kniha, funebrál) boli vydávané aj samostatné kalendáre. Medzi ne patria aj nástenné cirkevné kalendáre. Mnohé kalendáre bolo možné použiť opakovane. Stály alebo večný kalendár predstavoval zoznam dní v mesiaci s menom svätca alebo udalosti, ktorá bola pre daný deň určená. Takýto kalendár mohol mať v názvovom údaji uvedený rok, ale v skutočnosti sa mohol používať v neustálom slede rokov, keďže predstavoval základnú šablónu bez určenia dňa v týždni, na ktorý konkrétny v mesiaci pripadol. Takéto stále cirkevné kalendáre obsahovali prvky s možnosťou výmeny. Patrili sem heraldické exlibrisy, ktoré bolo možné v prípade neaktuálnosti alebo zmeny v náboženskom klére aktualizovať formou prilepenia exlibrisu. Vo fonde SNK sa zachoval kalendár, ktorý svojim špecifickým určením a vyhotovením patrí k vzácnym dokladom kalendárovej tlače u nás. Ide o jednolistovú veľkoformátovú tlač s významným podielom grafickej práce a špecifickej heraldickej prezentácie (Obr. 1). Kalendár možno považovať za rámeč/šablónu s možnosťou obmeny pre aktuálny rok/obdobie. Veľkosť formátu je 161 cm x 75,5 cm. Samotný kalendár predstavuje jednolistovú tlač rozdelenú do troch graficky oddelených častí. Tlač neobsahuje impresorské údaje, ale ide o trnavskú produkciu. Na miesto pôvodu tlače odkazuje aj signovanie zachované na vedute. Veduta Trnavy predstavuje komplexný pohľad na mesto z nadhľadu, na štočku sú doplnené údaje o mieste výroby grafiky a pôvodcovi. Signovania sú uvedené dve. Prvé je v dolnom pravom rohu „Augusti Zenger

Sculp. 1779“ a druhé je v dolnom ľavom rohu obrazu „Josephus Zannuy Tyrnaviensis Pictor Felin“. Medirytina veduty zachytáva hlavné dominanty mesta, pričom oppidum v krajine je ohraničené hradbami s temer bukolickým výjavom krajiny v okolí a štafážou v popredí.

Centrálna časť celého kalendára predstavuje hlavný a nosný pilier tohto žánru. Okrem názvových údajov je tu uvedený aj rok 1805. Ako sme písali vyššie, v kalendári je vyryté oveľa staršie vročenie. Signovanie veduty s rokmi 1778 a 1779 poukazuje na to, kedy bol štočok pripravený. Vzhľadom na charakter samotného kalendára a spôsob používania je zrejmé, že v takejto štruktúre vydania mohol vychádzať niekoľko rokov. Vyplýva to z univerzálnosti šablóny, ako aj možnosti výmeny centrálného kalendára, obmeny niektorých prvkov (výmena heraldických exlibrisov v prípade potreby), respektíve aktualizovania údajov. Centrálna časť kalendára obsahuje jedenásť oválnych kartuší po oboch stranách kalendária a jednu kartušu uprostred. Hlavná kartuša, ktorá sa nachádza nad názvovými údajmi, bola určená pre arcibiskupa ostrihomskej arcidiecézy, zostala v kalendári voľná, čiže bez heraldického exlibrisu. Rovnako aj z kartuší určených pre kanonikov ostrihomskej arcidiecézy zostali tri neobsadené.³

Z exlibrisov možno postupne identifikovať erby cirkevných hodnostárov pôsobiacich v Trnave. Na ľavej strane kalendára je ako prvý zobrazený erb **Žigmunda Kegleviča** (1732 – 1805). Žigmund Keglevič patril k významným teológom svojej doby. Bol kanonikom, biskupom a od roku 1766 ostrihomským prepoštom.⁴ Istý čas pôsobil aj ako rektor na Trnavskej univerzite. Zomrel v roku 1805 v Trnave.⁵

Ďalším v poradí je heraldický exlibris kanonika **Jozefa Ignáca Viltu** (1736 – 1813), ktorý sa narodil v Ostrihome. Okrem kňazskej práce v ranom období svojej činnosti pôsobil v mnohých funkciách aj ako popredný cirkevný hodnostár. Z nich možno spomenúť prácu vikára ostrihomskeho arcibiskupstva so sídlom v Trnave, prefekta v Hronskom Beňadiku a neskôr titulárneho biskupa v Belehrade či sídelného biskupa v Rábe. Za ostrihomskeho kanonika bol Jozef Ignác Vilt inštalovaný v roku 1779.⁶ Bol proti vydávaniu spisov Juraja Fándlyho,⁷ ktoré spôsobili v cirkevných kruhoch ostré diskusie a podnietili jej ďalších členov k reakcii vo forme polemických spisov.⁸

K ostrihomským kanonikom s exlibrisom umiestneným v kalendári patrí aj **Ján Nepomuk Arady**

(1732–1810). Narodil sa v Hlohovci a zomrel v Trnave. Okrem funkcie ostrihomskeho kanonika pôsobil aj ako tekovský a nitriansky archidiakon, svätajurský prepoš, titulárny dulcinský biskup či arcibiskupský vikár v Trnave. Patril medzi členov Slovenského učeného tovarišstva založeného Bernolákom a jeho stúpenkami.⁹ Bol mecénom bernolákovcov a po svojej smrti odkázal majetok vybraným cirkevným inštitúciám (arcibiskupskej katedrále, kláštora uršulínok v Trnave, kapitule), ale aj chudobným. Vo funkcii ostrihomskeho kanonika bol od roku 1783.¹⁰ Môžeme tu nájsť aj heraldický exlibris **Gašpara Helmutha**, ktorý bol ostrihomským kanonikom od roku 1781 a v tomto roku bol inštalovaný aj za bratislavského kanonika. Svoju kňazskú činnosť začínal v Stupave a pôsobil aj v Lábe a Pezinku. Od roku 1795 bol novohradským arcidiakonom. Podobizeň kanonika možno dnes nájsť aj v stupavskej farnosti.¹¹ Ďalším kanonikom s exlibrisom vlepým do kalendára je cirkevný hodnostár šľachtického pôvodu **Mikuláš Čáki** (okolo 1757 – 1824). Tak ako predchádzajúci uvedený, tak aj Mikuláš Čáki bol členom Slovenského učeného tovarišstva. Teológiu študoval v Ríme a pôsobil na dvore ostrihomskeho arcibiskupa Jozefa Baťána. Ostrihomským kanonikom bol od roku 1785.¹² Ostrihomským kanonikom s exlibrisom v tlačí je aj **Pavol Beznák** (okolo 1730 – 1814), ktorý bol do tejto funkcie uvedený v roku 1787. Beznák patril k zakladateľom Slovenského učeného tovarišstva.¹³ Pôsobil vo viacerých cirkevných funkciách a v roku 1804 aj ako rektor seminára v Trnave.¹⁴ **Karol Peréni** (1762 – 1819) bol za ostrihomskeho kanonika vymenovaný 12. novembra 1790. Zastával viacero cirkevných funkcií a bol aj ostrihomskosvätajurský prepoš a od roku 1818 titulárny biskup.¹⁵ Ďalší heraldický exlibris patrí **Ignácovi Baernkopfovi** (1741 – 1809). Ignác Baernkopf bol v roku 1783 menovaný bratislavským kanonikom a v roku 1795 bol preložený do Ostrihomu, kde sa neskôr stal prepoštom. V posledných rokoch svojho života pôsobil ako rektor teologickej fakulty na univerzite v Pešti.¹⁶ Vo svojej práci sa zaoberal predovšetkým cirkevným právom a jeho dejinami. Medzi inými témami sa venoval právam uhorskej šľachty, metódam spravovania farností, ale zaujímala ho aj problematika celibátu, ktorý v svojich prácach obhajoval. Väčšina jeho diel zostala v rukopisnej podobe.¹⁷ Heraldický exlibris **Imricha Nedeckeho** (1748 – 1808) je tiež súčasťou kalendára. Pôsobil vo viacerých cirkevných funkciách a aj v justícii ako prísediaci súdnej tabule Ostrihomskej stolice. Za kanonika bol uvedený v roku 1801 na ostrihomskej

kapitule.¹⁸ **Juraj Kurbel** (1755 – 1821) bol vysvätený za kňaza v roku 1778 a odvtedy bol vo viacerých funkciách svojej kňazskej činnosti. Od roku 1799 pôsobil ako správca majetku ostrihomskej kapituly – prepošt. Kráľovským dvorným radcom a referentom Uhorskej kráľovskej kancelárie vo Viedni bol od roku 1808. Za zmienku stojí skutočnosť, že sa mu pripisuje návšteva každej obce v diecéze, v ktorej pôsobil, ako aj aktivita v oblasti podpory vzdelávania, zveľadovania farských úradov, kostolov, škôl a pomoc chudobným a nadaným študentom. Za čiastku viac ako pol milióna zlatých zakúpil dom v Sümegu pre miestnu nemocnicu.¹⁹ **Vojtech Tarko** (1735 – 1817) bol do funkcie ostrihomskeho kanonika uvedený v roku 1802. Pôsobil na viacerých miestach medzi inými aj vo Vajnorochoch, Nových Zámkoch či v Bratislave. Pochádzal, tak ako mnoho ďalších kňazov, zo zemianskeho rodu a podporoval rozvoj katolíckeho školstva a cirkevných záležitostí. Bol aj zberateľom slovacikálnych tlačí, ktoré sú uložené v ostrihomskej arcibiskupskej knižnici.²⁰ Ďalším kanonikom ostrihomskej kapituly s exlibrisom v kalendári je **Imrich Peréni** (1746 – 1823). Do funkcie kanonika bol iniciovaný v roku 1776. V Ostrihomi pôsobil aj ako kanonik-lector a v rokoch 1809 – 1820 ako vikár arcibiskupstva. Od roku 1778 zastával aj pozíciu prefekta na viedenskom Pázmane.²¹ **Juraj Ritzinger** bol do funkcie kanonika ostrihomskej kapituly ustanovený v roku 1798. Zomrel v roku 1816.²² **Ján Vančaj** (1766 – 1806) bol do tejto funkcie uvedený o osem rokov skôr, presnejšie v máji 1790.²³ Počas svojej pastoračnej činnosti pôsobil dlhšie obdobie v Senci (1775 – 1790). Zomrel v roku 1806. Ďalším ostrihomským kanonikom pôsobiacim v období vydania tlače, ktorého heraldický exlibris možno nájsť v kalendári, je **Jozef Salaj** (? – 1816). Salaj bol do funkcie ostrihomskeho kanonika uvedený v rovnakom roku ako Vančaj, čiže v roku 1790.²⁴ V roku 1807 bol za kanonika vymenovaný **Jozef Kluch** (1748 – 1826), rodák z Kláštora pod Znievom. Pôsobil na viacerých miestach ako kňaz a neskôr ako profesor filozofie a teológie v Trnave, kde od roku 1806 bol vo funkcii titulárneho biskupa. Od roku 1808 bol nitrianskym biskupom.²⁵ Jozef Kluch bol známym mecénom a podporovateľom chudobných. Peniaze venoval na podporu cirkevných škôl, záchranu a opravu cirkevných budov či na štúdium mladým klerikom a chudobným. V roku 1790 bol za ostrihomskeho kanonika inštalovaný **Štefan Gostoni** (1739 – 1817), ďalší majiteľ exlibrisu v kalendári. Narodil sa v Mojmirovciach (okres Nitra) a zomrel v Trnave. Počas svojho pôsobenia pracoval v Pázmá-

neu ako viceprefekt, ďalej ako pastor v Šahách, Nových Zámkoch a ďalších pôsobiskách. Za ostrihomskeho kanonika bol inštalovaný v roku 1790. Kanonik Gostoni prijal aj ďalšie funkcie súvisiace s jeho pastoračnou kresťanskou činnosťou. Medzi nimi vykonával funkciu nitrianskeho archidiakona, pomocného biskupa ulcinjskeho či svätiačieho biskupa tiberiopoliskeho.²⁶ Šľachtic, náboženský spisovateľ a cirkevný hodnostár **Martin Görgei** (1740 – 1807) bol za kanonika inštalovaný v roku 1777. Na začiatku svojej služby pracoval ako úradník a neskôr pôsobil vo funkcii kňaza v Podunajských Biskupiciach. Okrem pozície ostrihomskeho kanonika zastával aj funkciu bratislavského neskôr tekovského kanonika, ďalej hontianskeho archidiakona a aj arcibiskupského vikára. Inštalácie do funkcie péčskeho biskupa, ktorá mu bola udelená, sa Martin Görgei nedožil. Zomrel v Budíne v roku 1807.²⁷ **František Kramer** (1748 – 1818) bol do funkcie ostrihomskeho kanonika uvedený v roku 1802. Jeho pôsobenie je spojené s Pázmáneom vo Viedni. Tu študoval a neskôr pracoval vo funkcii vicerektora. Pedagogickú činnosť vykonával na školách ako profesor cirkevných dejín v Győri a dogmatiky v Budíne. František Kramer bol posledný ostrihorský kanonik sídliači v Trnave.²⁸

Kalendárová časť v strede tlače predstavuje jednoduchú štruktúru dní a mesiacov zoradenú do stĺpcov, pričom názvové údaje vytlačené ako záhlavie v hornej časti kalendária sú uvedené spolu s rokom. Kalendár má v záhlaví rímskymi číslicami udaný rok 1805.

Podľa Radvániho je predpoklad, že takáto šablóna celého kalendára slúžila približne 20 rokov na publikovanie, a to s doplnením relevantných údajov, ako napríklad aktualizácia kanonikov.²⁹

Najväčšiu pozornosť z celého kalendára púta predovšetkým veduta Trnavy umiestnená v dolnej časti. Medirytina je signovaná dvoma pôvodcami. Signovanie v dolnom pravom rohu označuje medirytca Augustína Zengera, čiže je uvedené „August Zenger; Sculp. 1779“, a na ľavej strane dolného okraja je signovanie od Jozefa Zanussiho, teda „Josephus Zannusi Pictore delin“ (Obr. 2), pričom na pravej strane signovania je dodané „Tyrenaviensis 1778“.

Veduta Trnavy použitá v kalendári bola podľa signovania vytvorená niekedy okolo roku 1778. Tento rok vyrytý pri mene maliara Jozefa Zanussiho predstavuje najstaršie známe datovanie spojené s kalendárom. Veľkosť ilustrácie, ako aj jej rozmery zodpovedajú plánovanému umiestneniu v štruktúre kalendára. Bola teda určená pre nástenný kalendár. Za autora

Detail nástenného kalendára: veduta Trnavy signovaná „August Zenger; Sculp. 1779“ a „Josephus Zannusi Pictore delin.“ „Tyrnaviensis 1778“

kresby možno považovať Jozefa Zanussiho – maliara, ktorý tvoril predovšetkým portrétna plátna. K stožnaniu kresliča medirytiny podpísaného *Josephus Zannusi* s maliarom Jozefom Zanussim, ktorý toho času pracoval v regióne, sa prikláňa aj Eugen Sabol.³⁰ Známy nemecký lexikón prepisuje jeho meno na pomadžarčené József Zamusy a v krátkom hesle umiestňuje jeho pôsobenie do Trnavy, pričom uvádza aj spoluprácu s Augustínom Zengrom.³¹ Zanussimu prisudzuje aj portrét (na plátne) biskupa Jozefa Bašana. Prácu so signovaním *Zannusi* možno nájsť aj v trnavskej tlači z roku 1783 *Probleme Sceptique Est-Il Bon De Se Marier?* od Jána Krstiteľa Papánka, venovanú Jozefovi Forgáčovi. Ide o celostranovú ilustráciu – frontispice s označením „J. Zannusi del. 1783“.³² Aj v tomto prípade je to spolupráca s medirytcom českého pôvodu, ktorý prešiel známou školou Schmutzerovcov vo Viedni, Janom Arnoštom Mansfeldom (signované „J. E. Mansfeld Sc.“) (Obr. 3). Jozef Zanussi bol pôvodom zo Salzburgu (* 1737) a zomrel v Trnave († 1818). Pochádzal z umeleckej rodiny. Jeho otec Jakub patril k známym maliarom. Prešiel školou viacerých umelcov, ale najviac ho ovplyvnila práca Paula Trogera.³³ Od roku 1766 sa usadil v Trnave, kde sa druhý raz oženil.³⁴ Medzi jeho práce patria portréty baróna Jána Révaia či kanonika Žigmunda Kegleviča a množstvo oltárnych obrazov (medzi nimi hlavný oltár rímskokatolíckeho Kostola sv. Anny v Trnave a tiež bočný oltár s námetom Krista na Olivovej hore rovnako v tomto kostole).

Z uvedeného vyplýva, že Augustín Zenger vytvoril rytinu podľa návrhu Jozefa Zanussiho. Zenger patril k známym medirytcom 18. storočia. Pôsoobil vo Viedni a jeho práce boli vydané aj v tlačiarňach českých oficín. Príkladom je séria ilustrácií do diela

Obr. 3. Frontispice s označením „J. Zannusi del. 1783“ v trnavskej tlači *Probleme Sceptique Est-Il Bon De Se Marier?* od Jána Krstiteľa Papánka venovanú Jozefovi Forgáčovi

J. W. Bourscheida *Abhandlungen über alle Gegenstände* (Olomouc 1787). V druhej polovici 18. storočia mu vyšlo viacero jednolistových medirytinových prác u viedenského tlačiara Josepha Edera. Patria sem práce s tematikou náboženských postáv a výjavov, ako je napríklad výjav so života sv. Jozefa, postava sv. Františka Xaverského alebo obraz s Panou Máriou.³⁵ Pre Akademickú tlačiareň v Trnave pracoval koncom 18. storočia. Z tlači vydaných na Slovensku ilustroval maďarsky písaný titul *Jó Hír- 'S Név Szerető Léleknek Ájtatossága* (Trnava 1761).³⁶

O mieste vydania samotného kalendára nie je pochýb, avšak vieme, že v roku 1798, keď prestala pracovať tlačiareň Kráľovskej univerzity (filiálka), došlo k rozdeleniu inventára vybavenia dielne.³⁷ Radváni ako rok vydania kalendára uvádza 1797, čiže posledné obdobie pôsobenia tlačiarne Kráľovskej univerzity. Pripomíname, že samotné vročenie na kalendári uvedené nie je. Nachádza sa tam iba rok udaný v názve titulu kalendára, čiže rok, na ktorý je určený, čo je 1805, a potom sú tu roky udané na rytine veduty 1778 a 1779. Je samozrejmé, že rok, na ktorý bol vydaný kalendár, nemusí byť rokom tlače, keďže kalendár sa používal v rovnakej štruktúre niekoľko rokov, tým je najskôr obdobie konca pôsobenia tlačiarne, pričom istá následnosť využitia grafických prvkov v kalendári zostala zachovaná. Od roku 1788 začala v meste pracovať tlačiareň Václava Jelínka. Po ukončení činnosti korporátnej tlačiarne z časti jej funkciu saturovania niektorých požiadaviek kresťanskej obce preberá práve Jelínkova dielňa. Je pravdepodobné, že do vlastníctva tejto tlačiarne prešli aj niektoré prvky alebo časti vybavenia fliálky tlačiarne Kráľovskej univerzity. Zrejmé je to napríklad z vybavenia štočkov. Zanussiho a Zengerova veduta sa objavila aj na tlači výučných listov tesárskych tovaríšov vytlačených v Jelínkovej dielni. Veduta Trnavy podľa Zanussiho rytá Zengerom je aj v zbierke Galérie mesta Bratislavy (reprodukciiu tejto ilustrácie možno vidieť

v zborníku *KNIHA 2022*). Nejde však o ten istý odťah, aký máme možnosť vidieť v kalendári (veduta z kalendára v obrazovej prílohe).

Kalendáre ako samostatný vydavateľský žáner predstavovali zaujímavý nosný prvok dejín knižnej kultúry z niekoľkých dôvodov. Z hľadiska grafického ich možno považovať za relevantný zdroj štúdia vývoja knižnej grafiky v kontexte archetypálneho nastavenia prvkov pre vybrané štruktúry opakovane používané v miestach cirkulácie textového prejavu (mesiace) či osobitú prezentáciu zažitých modelov a predstáv o fungovaní prírodných zákonitostí (astronómia, liečiteľstvo a astrológia). V náboženskom kontexte im možno prisúdiť úlohu pertraktovania kultúrnych hodnôt spojených so samotným regiónom či komunitou, pre ktorú boli určené (svätci, pútnické miesta...). V konečnom dôsledku širšie chápaná grafická ilustrácia ako výzdoba či doplnok k samotnému periodiku predstavovali významné miesto pre uplatnenie umeleckých ambícií samotných pôvodcov diela. Príležitosť pracovať pre tlačiarne pomáhala rozvíjať ich potenciál napriek tomu, že predmetom stvárnenia boli často opakované témy a figúry. Popri sakrálnej téme svätcov a výjavov z *Biblie* sa v tlačiach uplatnili, a to aj mimo geografických a cestopisných diel, aj veduty. Kartografické práce, veduty, ale aj žánrové námety z prostredia každodennosti podporené textovým prejavom zvlášť formálneho charakteru (kronika), predstavujú významný zdroj bádania dejín spoločnosti. Naš kalendár je súhrnom deklarovania sakrálnych svetských i kultúrnych hodnôt svojej doby. Veduta predstavuje prevedením a technikou ojedinelý grafický, umelecký, ale v kontexte svojej doby aj realisticky stvárnený prvok kalendára. Spojitosť s hlavnou myšlienkovou intenciou diela možno chápať v kontexte nielen miesta vydania, ale aj v postavení tohto mesta na „cirkevnej mape“ Uhorska a Ostrihomskej arcidiecézy.

POZNÁMKY

¹ Bližšie pozri MAREK, 2020, s. 686.

² *Encyclopaedia Beliana*, 2013, s. 679.

³ Pojem kanonik označuje funkciu, ktorá sa vzťahovala na člena katedrálnej alebo kolegiálnej kapituly. Kanonik vykonával spolu s ostatnými kanonikmi v katedrálnej kostole slávnostné omše a plnil úlohy určené štatútmi alebo diecéznym biskupom. Úlohou kanonika bolo: „... biskupovi radiť, zastupovať ho počas jeho neprítomnosti pri spravovaní liturgii počas sviatkov, sprevádzať ho pri jeho pastoračnej činnosti a počas choroby mu udeliť sviatosť pomazania chorých a viatikum. Kanonici sa zúčastňovali na spoločnej (konventnej) omši, každý z nich individuálne slúžil aj privátnu omšu.“ Kanonik. 2017. *Encyclopaedia Beliana*. [online]. [cit.2022-04-27]. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/kanonik>.

- ⁴ Prepošť – predstavený kapituly. *Slovník cudzích slov*, 1997, s. 741.
- ⁵ Bližšie pozri SZINNYEI, 1897, stl. 1345 – 1346.
- ⁶ Vilt, Jozef Ignác. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na: https://knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b4?autor_id=1044.
- ⁷ *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, 2000, s. 1465.
- ⁸ Jozef Ignác Bajza so spoluautormi vydal v roku 1789 spis *Anti-Fándly, aneb Důwerné Zmlúwaní...* (Trnava: V. Jelínek) sig. SD 5601, na čo reagoval Anton Bernolák a vydal v roku 1790 polemické dielo *Toto maličké písmo má sa Pánowi Anti-Fándlymu...* (Trnava: V. Jelínek), sig. SD 22757. Uvedené tlače sú len vybrané diela vydané v súvislosti s diskusiou k problematike vyvolanej dielami Juraja Fándlyho *Dúwerna Zmluva medzi Mříchom a Diáblom...* (sig. SD 2274 a ďalšie exempláre).
- ⁹ *Biografický lexikón Slovenska I. A – B*, 2002, s. 106.
- ¹⁰ Arady, Ján Nepomuk. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na: https://knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b4?autor_id=79.
- ¹¹ Helmuth, Gašpar. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=helmuthgaspar1718.
- ¹² *Biografický lexikón Slovenska II. C – F*, 2004, s. 95 – 96.
- ¹³ *Biografický lexikón Slovenska I. A – B*, 2002, s. 408.
- ¹⁴ Beznak, Pavol. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=beznakpavol.
- ¹⁵ SZINNYEI, 1905, stl. 764 – 765.
Slovenský biografický slovník. IV. zv. M – Q, 1990, s. 434.
- ¹⁶ SZINNYEI, 1891, stl. 335 – 336.
- ¹⁷ *Biografický lexikón Slovenska I. A – B*, 2002, s. 143.
- ¹⁸ Nedecký, Imrich. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=nedeckylimrich1748.
- ¹⁹ *Biografický lexikón slovenska IV. Km – L*, 2013, s. 528.
- ²⁰ *Slovenský biografický slovník. VI. zv. T – Ž*, 1994, s. 27.
- ²¹ *Slovenský biografický slovník. IV. zv. M – Q*, 1990, s. 433.
- ²² Bližšie pozri RADVÁNI, 1994, s. 28.
- ²³ Bližšie pozri SZINNYEI, 1914, stl. 831 – 832.
- ²⁴ Szalay, Josephus. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné z: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=szalayjosephus1745.
- ²⁵ *Biografický lexikón Slovenska. IV*, s. 584.
- ²⁶ Gostoni, Štefan. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné z: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=gostonistefan1739.
- ²⁷ *Biografický lexikón Slovenska. III. zv. G – H*, 2007, s. 170.
- ²⁸ *Slovenský biografický slovník. IV. zv. M – Q*, 1990, s. 330.
- ²⁹ Bližšie pozri RADVÁNI, 1994, s. 28.
- ³⁰ „... rakúsky medirytca Augustín Zenger, o ktorom vieme, že pre kalendár na rok 1779 vyryl podľa maliara Jozefa Zannu[s]yho list s pohľadom na Trnavu...“ SABOL, 1959, s. 154.
- ³¹ THIEME, Ulrich – BECKER, Felix. *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Band XXXVI*. Leipzig: E. A. Seemann. s. 398.
- ³² Tlač *Probleme Sceptique Est-Il Bon De Se Marier?* Od J. Papánka je vo fonde SNK uvedená pod sig. SD 9318. Avšak len v simplikáte a exempláre so sig. SD 9318 D2 je zachovaný aj frontispice.
- ³³ Paul Troger (1698 – 1762) bol predstaviteľom rakúskej neskorobarokovej tvorby pôsobiaci vo Viedni, ktorý významne

ovplyvnil tvorbu nasledujúcej generácie umelcov. *Paul Troger*. Yourdictionary. [online]. [cit.05-27-2022]. Dostupné na: <http://biography.yourdictionary.com/paul-troger>.

- ³⁴ *Slovenský biografický slovník*. VI. zv. T – Ž, 1994, s. 405 – 406.
- ³⁵ Samostatné grafické listy s námetmi sv. Františka Xaverského a Panny Márie sú uložené aj vo fondoch SNK pod č. Z-IV/4 a Z-IV/16.
- ³⁶ V SNK ide o dezideratum, avšak tlač je dostupná v Országos Széchényi Könyvtár. V bibliografii je tlač zachytená pod číslom 4467 a meno je zle interpretované ako A. Zeuger, správne má byť A. Zenger. Táto chyba sa prenáša aj do registra výtvarných pôvodcov a autorov, kde je medirytca uvedený ako Zeuger. Bližšie pozri KLIMEKOVÁ a kol., 2008, s. 73.
- ³⁷ Breza udáva ako rok ukončenia činnosti tlačiarne 1797 a jej zrušenie rok 1798. BREZA, V. *Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996*. Bratislava: Univerzitná knižnica Bratislava 1997, s. 123. V Bibliografii územne slovacikálnych tlačí 18. storočia je pod číslom 3577 uvedené, že posledná tlač z dielne korporátnej tlačiarne v Trnave vyšla v roku 1798. Ide o tlač *Házasszony* (č. 3577). Bližšie pozri KLIMEKOVÁ a kol., 2008, s. 310.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Arady, Ján Nepomuk*. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit. 2022-04-13]. Dostupné na internete: https://knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b4?autor_id=79.
- Beznak, Pavol*. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na internete: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhlatat_3?kpcmeno=beznakpavol.
- Biografický lexikón Slovenska I. A – B*. 2002. Martin : SNK 2002. 638 s. ISBN 80-89023-16-9.
- Biografický lexikón Slovenska II. C – F*. 2004. Martin : SNK 2004. 696 s. ISBN 80-89023-44-4.
- Biografický lexikón Slovenska III. G – H*. 2007. Martin : SNK 2007. 739 s. ISBN 978-80-89023-96-7.
- Biografický lexikón Slovenska IV. Km – L*. 2013. Martin : SNK 2013. 587 s. ISBN 978-80-89301-57-7.
- BREZA, Vojtech. 1997. *Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996*. Bratislava : Univerzitná knižnica Bratislava 1997. 214 s. ISBN 80-85170-25-6.
- Encyclopaedia Beliana 7. zv In-Kalg*. 2013. Bratislava : Encyklopedický ústav SAV 2013. 682 s. ISBN 978-80-970350-1-3.
- Gostoni, Štefan*. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na internete: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhlatat_3?kpcmeno=gostonistefan1739.
- Helmuth, Gašpar*. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na internete: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhlatat_3?kpcmeno=helmuthgaspar1718.
- KLIMEKOVÁ, Agáta – AUGUSTINOVÁ, Eva – ONDROUŠKOVÁ, Janka. 2008. *Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia*. Martin : SNK 2008. s. 73.
- Kanonik*. 2017. Encyclopaedia Beliana. [online]. [cit.2022-04-27]. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kanonik>.
- Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. 2000. Bratislava : Lúč 2000. 1550 s. ISBN 80-7114-300-6.
- MAREK, Miloš. 2020. *Slovník stredovekej a novovekej latinčiny na Slovensku*. Trnava-Kraków : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity – Towarzystwo Slawaków w Polsce 2020. 1317 s. ISBN 978-83-8111-176-8.
- Nedeký, Imrich*. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [cit.2022-04-13]. [online]. Dostupné na internete: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhlatat_3?kpcmeno=nedekyimrich1748.
- RADVÁNI, Hadrián. Heraldika na exlibrisoch najväčšieho kalendára z konca 18. storočia. In *Genealogicko-heraldický hlas*. Martin : SGHS MS 1994, roč. 4, č. 2, s. 28 – 31.
- SABOL, E. Medirytina v knižnej ilustrácii na Slovensku do konca XVIII. storočia. In *Z minulosti knihy na Slovensku*. Martin : Matica slovenská 1959, s. 139 – 171.
- Slovenský biografický slovník*. IV. zv. M – Q. 1990. Martin : Matica slovenská 1990. 562 s. ISBN 80-7090-070-9.

Slovenský biografický slovník. VI. zv. T – Ž. Martin : Matica slovenská 1994. 660 s. ISBN 80-7090-111-X.

Slovník cudzích slov. 1997. Bratislava : SPN 1997, 991 s.

Szalay, *Josephus*. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na internete: https://knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=szalayjosephus1745.

SZINNYEI, József. *Magyar Írok Élete És Munkái. I. Kötet. Aachs-Bezenszki*. Budapest : Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkadóhivatala 1891. 1440 stl.

SZINNYEI, József. *Magyar Írok Élete És Munkái. V. Kötet. Iczés-Kempner*. Budapest : Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkadóhivatala 1897. 1468 stl.

SZINNYEI, József. *Magyar Írok Élete És Munkái. X. Kötet. Ótócka-Popea*. Budapest : Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkadóhivatala 1905. 1440 stl.

SZINNYEI, József. *Magyar Írok Élete És Munkái, XIV. Kötet. Telgárti-Zsutai*. Budapest : Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkadóhivatala 1914. 1958 stl.

THIEME, Ulrich – BECKER, Felix. *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Band XXXVI*. Leipzig : E. A. Seemann. 616 s.

Troger *Paul*. Yourdictionary. [online]. [cit.05-27-2022]. Dostupné na internete: <http://biography.yourdictionary.com/paul-troger>.

Vilt, *Jozef Ignác*. Dominikánsky knižný inštitút – Bibliografia niektorých kňazov. [online]. [cit.2022-04-13]. Dostupné na internete: https://knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b4?autor_id=1044.